

Russocka, Jadwiga

"Brno v minulosti a dnes : sbornik příspěvku k dějinám a výstavbě Brna", Brno, t. I, 1959; t. II 1960, t. III, 1961, t. IV, 1962, T. V, 1963, T. VI, 1964, T. VII, 1965 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 58/1, 139-141

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, Řídící Komise pro dějiny města Brna, Brno, t. I, 1959, s. 286; t. II, 1960, s. 371; t. III, 1961, s. 340; t. IV, 1962, s. 349; t. V, 1963, s. 389; t. VI, 1964, s. 289; t. VII, 1965, s. 367.

Wydawnictwo niniejsze postawiło sobie za zadanie przygotowanie materiałów do wielkiej kilkutomowej historii miasta. Istniejące dotychczas prace¹, choć często bardzo cenne, nie obejmują jednak całokształtu zagadnień. Badania nie były zresztą prowadzone systematycznie i nie naświetlają w równym stopniu całej historii Brna. I tak okres dawniejszy doczekał się pełniejszego opracowania niż dzieje nowsze, a na okres najstarszy coraz to nowe światło rzucają badania archeologiczne. Również wydane drukiem materiały źródłowe, zwłaszcza odnoszące się do problemów ekonomicznych Brna i jego najbliższej okolicy, zmuszają do rewizji ustalonych dotychczas poglądów. Dlatego też konieczne było stworzenie wydawnictwa poświęconego specjalnie historii Brna od jego założenia po dzień dzisiejszy.

Przez długi okres czasu badaniami dziejów stolicy Moraw zajmował się Moravský Stavovský Archiv, założony w 1839 r.² Jego pierwszy kierownik, Antoni Boček zasłużył się zwłaszcza jako wydawca najstarszych pisemnych pomników morawskich. Za jego następców prace w archiwum uległy osłabieniu i dopiero w początkach naszego wieku powoli, ale systematycznie zaczęły się rozwijać. Na kilka lat przed II wojną światową zaprojektowano specjalne wydawnictwo Archiwum Brneńskiego, zgrupowane w trzech seriach. Pierwsza miała obejmować prace naukowe, druga — katalogi i inwentarze, a trzecia wydawnictwa źródłowe. Niestety, okupacja niemiecka uniemożliwiła zrealizowanie tych projektów³. W okresie powojennym badania podjął na nowo Instytut Historii ČSAV oddział w Brnie⁴. Z jego też inicjatywy powstała w 1958 r. Komise pro dějiny města Brna, grupująca pracowników wszystkich instytutów naukowych miasta. Owocem właśnie ich działalności jest wydawnictwo seryjne „Brno v minulosti a dnes”. Program badań obejmował bardzo szeroki wachlarz dziedzin, od historii i wszystkich jej nauk pomocniczych, poprzez ekonomię, prawo, historię literatury i sztuki, do urbanistyki itp., jak też duży okres czasu, od prehistorii po chwilę bieżącą. Założenia te wpłynęły na układ poszczególnych tomów i dobór materiałów. Zasadniczo wydawnictwo miało „przynosić w każdym tomie jedno obszerniejsze studium, napisane w formie rozprawy i poświęcone rozpatrzeniu ważnych zagadnień, które niesposób pokrótce przedstawić. Do niego zaś będą nawiązywały artykuły, materiały oraz drobne przyczynki, obejmujące okres od prehistorii po dzień dzisiejszy i poświęcone wszystkim dziedzinom dziejów Brna i chwili obecnej” (t. I, s. 8).

Taki układ pociągał za sobą pewne niedogodności, a przede wszystkim brak przejrzystości w układzie materiałów, Główna rozprawa, obejmująca mniej więcej 25—30% objętości woluminu, jest umieszczona dopiero na końcu tomu, chociaż ze względu na jej znaczenie należałoby ją raczej dać na początek. Zastosowany układ byłby jeszcze słuszny, gdyby wszystkie inne artykuły stanowiły opracowania poszczególnych aspektów, czy wycinków danego zagadnienia, ujmowa-

¹ Por. *Brno od pravěku k dnešku* t. I—II, Brno 1959.

² J. Radimský, *Významné kulturní jubileum. Stodvacet let Státního archivu v Brně*, t. I, s. 214.

³ Dopiero w 1947 i 1948 r. ukazały się dwa zapowiedziane tomy, ale na tym wydawnictwo zostało zakończone.

⁴ J. Kolečka, *Činnost Historického ústavu ČSAV Brno*, t. I, s. 210.

nego w formie syntetycznej w rozprawie końcowej. Na ogół jednak ich związek jest bardzo luźny, a najczęściej żaden. W celu usystematyzowania dużej ilości materiałów (każdy tom obejmuje 20—30 prac różnej wielkości i wartości) wprowadzono na wzór czasopism mechaniczny podział na artykuły, materiały, drobiazgi, literaturę i sprawozdania. W ten sposób obok siebie znalazły się prace dotyczące różnych spraw i epok, natomiast zagadnienia pokrewne, lecz różniące się ujęciem i objętością, zostały wcielone do różnych działów. Zmusza to do bardzo dokładnego przeglądania spisu treści, w celu wyłowienia materiałów interesujących danego naukowca. Właśnie ten układ różni najbardziej „Brno v minulosti a dnes” od innych wydawnictw tego samego rodzaju, jak „Dějepis města Prahy”, czy polski „Rocznik Krakowski”, czy też „Rocznik Warszawski”, których redaktorzy natrafiając na te same kłopoty starali się ich uniknąć bądź to zamieszczając tylko prace obszerniejsze, lub też grupując je tematycznie w ramach poszczególnych tomów lub działów. Trzeba jednak zaznaczyć, że wydawnictwa te wychodzące już od dawna, a zwłaszcza „Dějepis města Prahy” i „Rocznik Krakowski”, niejednokrotnie zmieniały swój charakter.

W „Brnie v minulosti a dnes” najwięcej miejsca poświęcono historii⁵ począwszy od najdawniejszych dziejów powstania osady, odtwarzanych na podstawie wykopalisk. Zajął również uwagę kwestia pochodzenia nazwy miasta. Specjalny nacisk położono na problem zróżnicowania socjalnego mieszkańców Brna, powstania biedoty miejskiej i jej związków z ruchami postępowymi, aż po powstanie klasy robotniczej, jej walkę o przemiany społeczne, a wreszcie jej obecne położenie. Uwypuklenie przemian społecznych i wiążących się z nimi przemian politycznych było możliwe dzięki opracowaniu rozwoju gospodarczego Brna i jego okolic. Największy nacisk w badaniach położono na wiek XIX i XX. Dużo uwagi poświęcono też materiałom źródłowym, zwłaszcza dotyczącym dawniejszych okresów.

Uzupełnieniem i rozwinięciem prac historycznych poświęconych życiu mieszkańców Brna są materiały etnograficzne⁶. Podkreślono w nich bogactwo folkloru, wyrażające się zarówno w tańcach, śpiewie czy zdobnictwie. Równie ściśle związane są zagadnienia urbanistyczne i architektoniczne. Można dzięki nim odtworzyć zmiany zachodzące w zewnętrznym wyglądzie miasta na przestrzeni wieków⁷.

Przy omawianiu dziejów Brna nie pominięto też życia kulturalnego miasta. Z zakresu literatury najwięcej miejsca poświęcono związkowi Jerzego Mahena z tym miastem oraz Václavkowi, Jeřábkowi i Olbrachtowi⁸. Podkreślono także

⁵ Wszystkie główne rozprawy poświęcone są zagadnieniom historycznym: J. Dřímal, *Sociální boje v Brně ve 20. letech 16. století*, t. I, s. 221; J. Kolečka, *České národně politické hnutí na Moravě v letech 1848—1874*, t. II, s. 301; V. Peša, *Revoluční prosinec roku 1829 v Brně*, t. III, s. 263; J. Mezník, *Brněnský patričiát a boje o vládu města ve 14. a 15. století*, t. IV, s. 247; J. Vytiska, *Brněnská průmyslová oblast v první polovině 19. století*, t. V, s. 311; J. Dřímal, *Sociální složení a majetek obyvatel Brna v letech 1365 až 1509*, t. VI, s. 185; V. Peša, *Osvobození Brna Rudou armádou*, t. VII, s. 301 oraz liczne artykuły, sprawozdania i notatki.

⁶ M. in. Z. Jelinková, *Lidový tanec ve Velkém Brně a na Brněnsku*, t. I, s. 168; O. Hrabalová, *O lidových písničkách na Brněnsku*, t. II, s. 202; M. Ludvíková, *Pracovní kroj brněnského venkova*, t. IV, s. 137.

⁷ M. in. J. Šebela, *Pohledy na Brno v první polovině 19. století*, t. I, s. 83; J. Nožička, *Snahy o zkrášlení Brna a rozhojnění jeho zeleně*, t. IV, s. 180; B. Samek, *Brněnská radnice*, t. V, s. 168.

⁸ J. Hájek, *Mezigenerace Jiřího Mahena*, t. I, s. 53; K. Bundálek; *Léta Mahenovy brněnské dramaturgie*, t. III, s. 109; S. Vlašín, *Pseudonymy Jiřího Mahena*, t. IV, s. 150; E. Marčák, *K hlavním stránkám kritické činnosti a žurnalistiky Bedřicha Václavka v brněnské Rovnosti*, t. IV, s. 20; S. Vlašín, *Brno v díle Cermíra Jeřábka*, t. V, s. 252; B. Marčák, *Několik poznámek k brněnskému působení Ivana Olbrachta*, t. VI, s. 149.

znaczenie teatru i jego udział w walce o postęp⁹ oraz rozwój instytucji muzycznych¹⁰ i sztuk pięknych¹¹ w mieście.

Wymienione problemy nie wyczerpują oczywiście całokształtu zainteresowań wydawnictwa. Nie sposób ich jednak wymienić ze względu na zbyt wielką ich różnorodność (jako przykład może służyć fakt, że obszernego artykułu doczekał się problem walki z ogniem w mieście od średniowiecza po utworzenie nowoczesnej straży pożarnej). Należy jednak wspomnieć o dwóch pracach, które naszego czytelnika szczególnie mogą zainteresować, ponieważ są poświęcone stosunkom polsko-czeskim, a mianowicie artykuły V. Žáčka „Brněnské počátky revoluční spolupráce Čechů a Poláků v XIX století” (t. II) oraz J. Šlizińskiego „Příspěvek k stykům Brněnské university s Poláky v meziválečném období” (t. VII).

Jak z tego pobieżnego przeglądu widać, wydawnictwo poświęcone Brnu, zawiera wielkie bogactwo cennego materiału, które musi zainteresować wielu naukowców z różnych dziedzin. Na podkreślenie również zasługuje fakt, że jest on w dużym stopniu jeszcze dotychczas nieznanym, a to głównie wskutek tego, że badania zostały oparte na bardzo bogatych, a dotychczas na ogół niewykorzystanych materiałach archiwalnych¹². Należy również zwrócić uwagę na ładną szatę graficzną oraz liczne reprodukcje i fotografie, ożywiające tekst.

Jadwiga Russocka

Źródła do dziejów Warszawy. Rejestry podatkowe i taryfy nieruchomości 1510—1770, wyd. A. Berdecka, J. Rutkowska, A. Sucheni-Grabowska, H. Szwanowska, Warszawa 1963 [druk 1964], s. 518. Indeksy: osobowy oprac. J. Rutkowska, R. Zdziarska; rzeczowo-topograficzny oprac. H. Szwanowska, Z. A. Wójcik, Warszawa 1966, s. 174 + 1 plan. Komisja Badań Dawnej Warszawy Towarzystwa Miłośników Historii — Instytut Historii PAN, Materiały do dziejów miast polskich.

Dzieje miast budzą od lat duże zainteresowanie wśród historyków. Naturalną rzeczą staje się więc zainteresowanie źródłami do dziejów miast i podejmowanie odpowiednich publikacji źródłowych. Z okresu feudalnego najczęściej przedmiotem takich publikacji stają się dokumenty miejskie, a może jeszcze w większym stopniu księgi miejskie, zwłaszcza najstarsze. W tym zakresie materiały źródłowe do dziejów Warszawy doczekały się już niejednego wydawnictwa¹. Nie podejmowano natomiast dotychczas publikacji, które by udostępniały badaczom zebrane razem najważniejsze warszawskie źródła typu skarbowego, choć niektóre z nich drukowano już w ubiegłym stuleciu².

Omawiane w tym miejscu wydawnictwo wypełnia w dużym stopniu istniejącą lukę. Z jego inicjatywą wystąpił w 1946 r. Instytut Historyczny Uniwersytetu War-

⁹ M. in. S áchová, *Začátky českého divadelního života v Brně*, t. II, s. 55; Z. Jeřábková, *Josef Merhaut a dramaturgie Národního divadlo v Brně*, t. V, s. 69; L. Kubíček, *Boj o německé demokratické divadlo v Brně v letech 1939—1945*, t. VI, s. 138.

¹⁰ M. in. K. Vetterl, *Začátky veřejného koncertního života v Brně*, t. II, s. 159; J. Schmal, *Hudba k české pantomimě Zamilovaný pomocný*, t. III, s. 176.

¹¹ K. Šmrba, *Brněnští malíři z období kolem roku 1600*, t. II, s. 197; J. Sedlář, *K brněnskému dílu F. Ecksteina*, t. IV, s. 125; J. Holešovský, *K ilustrační tvorbě brněnského období Petra Dillingra*, t. V, s. 266.

¹² J. Dřimal, *Archiv zemského hlavního městra Brna*, Brno 1930 oraz tenże, *Archiv města Brna. Pruvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1956.

¹ *Przywileje królewskiego miasta Starej Warszawy 1376—1772*, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1913; *Księgi ławnicze miasta Starej Warszawy XV w. t. 1: Księga nr 525 z lat 1427—1453*, wyd. S. Ehrenkreutz, Warszawa 1916; *Księga ławnicza miasta Nowej Warszawy t. I: (1416—1485)*, wyd. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1960; *Księga radziecka miasta Starej Warszawy t. I: (1447—1517)*, wyd. A. Wolff, Wrocław 1963.

² Por. omawiane tu *Źródła do dziejów Warszawy*, s. 5, 6, 8, 76, 83.